

सहकारी मार्फत वित्तीय शिक्षा : आजको आवश्यकता

केशवप्रसाद दाहाल
प्रमुख कार्यकारी अधिकृत
बागमती प्रोस्कून

संगै पढेका दुई जना साथीहरु एकै समयमा समान तहमा समान सेवा सुविधा प्राप्त गर्ने गरी नोकरी शुरु गर्छन । नोकरी गरेको १० वर्ष पछि हेर्दा एकजना सम्पन्न देखिन्छ, अर्को सामान्य जीविकोपार्जन मात्र गरी रहेको हुन्छ किन होला ? धेरैको उत्तर आउन सक्दछ एउटाले भ्रष्टाचार गर्‍यो होला र ऊ सम्पन्न भयो होला । तर यथार्थ यस्तो होइन । बराबरी कमाई भएका दुई जना साथीहरुको आर्थिक अवस्था सामान्यतया उस्तै हुनु पर्ने हो तर जसले आफ्नो वित्तीय व्यवस्थापन र परिचालन उचित ढंगबाट गर्न सक्दछ उसले छिट्टै सम्पन्नता हाँसिल गर्दछ भने वित्तीय व्यवस्थापन र परिचालन ठिक ढंगबाट गर्न नसक्ने मानिसले आफ्नो जीवन पद्धतिमा सुधार ल्याउन सक्दैन ।

पैसा कमाउनु र पैसा बचाउनुमा ठूलो अन्तर रहेको छ । सामान्यतया सबै व्यक्तिले कुनै न कुनै माध्यमबाट वित्तीय आर्जन गरिरहेको नै हुन्छ तर सोच्दछन कि हामीले पैसा नकमाएर गरिब छौं । यो विल्कुल गलत बुझाई हो । हामीले पैसा नकमाएको कारण मात्र गरिब भएका हुदैनौं । सामान्य एउटा ग्रामीण परिवेशको उदाहरणको तुलना गरी हेर्ने न एक जना प्राथमिक तहमा अध्यापन गर्ने प्राथमिक श्रेणी शिक्षकको कमाई र नियमित सामान्य मजदुरी गर्ने मजदुरको कमाईको अवस्था । प्राथमिक तृतीय श्रेणी अध्यापन गर्ने शिक्षकको मासिक तलब २८,६१० र नियमित कच्चा श्रम गर्नेको दैनिक ज्याला रकम १००० का दरले ३० दिनको ३०,००० हुन्छ । शारीरिक रुपमा मेहनत गर्नु पर्ने हिसाबले श्रम गर्ने मानिसलाई महिनाको ५ दिन आराम गर्ने समय दिँदा दुई बीचको अन्तर जम्मा ३,८१० मात्र छ । अब ती दुई जनाको जीवनपद्धति तुलना गर्‍यो भने निश्चय पनि फरक देखिन्छ ।

यस उदाहरणबाट के प्रष्ट हुन्छ भने हरेक मानिस कुनै न कुनै रुपमा वित्तीय आर्जन र परिचालनसंग जोडिएको हुन्छ तर वित्तीय बुझाई र परिचालन क्षमताका आधारमा मानिसको सम्पन्नता र विपन्नता उसको जीवनमा देखिएको हुन्छ ।

औपचारिक शिक्षाले मात्रै मानिसको वित्तीय परिचालनको क्षमता अभिवृद्धि गराउन सक्दैन । वित्तीय व्यवस्थापनका लागि वित्तीय शिक्षाको नै आवश्यकता पर्दछ । हाम्रो सन्दर्भमा औपचारिक शिक्षामा वित्तीय शिक्षा समावेश नभएकोले अब सहकारीका माध्यमबाट जनजनमा वित्तीय शिक्षा प्रवाह गर्नु आजको आवश्यकता हो ।

सहकारी वित्तीय शिक्षामा के के विषय समेट्ने ?

मानिसले गर्ने सबै कृयाकलाहरु वित्तीय (रुपैया पैसा) संग जोडिएको हुन्छ । यही तथ्यलाई दृष्टीगत गरी सहकारी संस्थाहरुले सदस्यहरुका लागि मुख्य २ वटा विषयमा वित्तीय शिक्षा प्रदान गर्नु आवश्यक रहेको देखिन्छ ।

१. वैदेशिक रोजगारमा रहेका व्यक्तिको घरपरिवारका लागि वित्तीय साक्षरता (शिक्षा)

यस विषयवस्तु भित्र नेपालबाट वैदेशिक रोजगारीका लागि विशेष गरी खाडी मुलुकहरुमा जाने मजदुरहरुको परिवारलाई रेमिट्यान्सको महत्व, परिवार व्यवस्थापन, बालबालिकाको भविष्य, वित्तीय लक्ष्य निर्धारण, खर्चको प्राथमिकिकरण, पारिवारिक बजेट निर्माण, वित्तीय सेवा प्रदायकको चिनारी, ऋणको आवश्यकता र महत्व, व्याजको सौदाबाजी, ऋण व्यवस्थापन, ऋण जोखिम, त्यसको अशर र न्यूनीकरणको उपाय, बीमा र आर्थिक सम्बृद्धिका लागि वित्तीय अनुशासनका सन्दर्भमा संस्थाहरुले आफ्ना सदस्यहरुलाई वित्तीय शिक्षा प्रदान गर्नु आवश्यक रहेको छ । अहिले खाडी मुलुकहरुमा मजदुरी गर्न जाने परिवारका सदस्यहरु र वैदेशिक रोजगारीमा जाने व्यक्तिहरु अधिकतम असुरक्षित रहेका र जोखिममा परेका घटनाहरु हुने गरेका छन् । कतिपय वैदेशिक

रोजगारीमा जाने व्यक्ति रोजगारीबाट घर फर्कदा कमाएको सम्पत्ति र परिवार दुवै गुमाउनु परेको तथा कतिपयले कमाएको सम्पत्ति गुमाउनु पर्दा सुन्दर घरमा बस्ने, सुखी परिवार बनाउने सपना, बालबालिकाहरुको राम्रो शिक्षाको सपना, राम्रो अस्पतालमा उपचार गराउने सपना लथालिङ्ग भएको घटनाहरु हामीले देखे सुनेका छौं । सहकारीले आफ्ना सदस्यहरुको आर्थिक सुरक्षाका लागि वैदेशिक रोजगारीमा गएको परिवारलाई अनिवार्य यस किसिमको वित्तीय साक्षरता (शिक्षा) प्रदान गरी बचत र बचतको महत्वको सन्दर्भमा बुझाउनु पर्ने आजको आवश्यकता रहेको छ ।

२. युवाको लागि वित्तीय शिक्षा

आजको युवा शक्ति आफ्नो ज्ञान, सीप, रुची के मा छ ? मेरो रुची अनुसारको वा मेरो स्वभाव अनुसारको कुन काम गर्दा म सफल हुनु सक्दछ भन्ने कुराको स्व:पहिचान गर्न असमर्थ हुदै गएको छ । हुनत: यस सन्दर्भमा औपचारिक शिक्षामा कुनै विषयवस्तु समेटिएको छैन । युवा अवस्थामा हरेक कुरा छिटोछिटो र सजिलै होस भन्ने चहाना सबैमा हुन्छ नै तर सबैले आफ्नो चहाना पूरा गर्न सक्दैनन् । सबै अभिभावकलाई आफ्नो छोराछोरी राम्रो बाटोमा लागुन, स्तरीय जीवन यापन गरुन, सुखी र खुशी हुन भन्ने लाग्दछ नै तर आफ्नो बालबालिको स्वभाव, रुची र क्षमता भन्दा आफ्नो इच्छा अनुसारको शिक्षा प्रदान गर्न प्रयत्न गर्दा बालबालिकाको वित्तीय जीवनमा उनीहरुको इच्छा अनुसारको सुधार आउन सक्दैन । त्यसैका लागि युवाहरुलाई वित्तीय शिक्षा र यसको महत्व, वित्तीय लक्ष्य निर्धारण, बचत र बचतको विकल्प साधन, बचत योजना र खर्च निर्णय, स्व:पूँजी र ऋणको सन्तुलन, वित्तीय कारोबारमा जोखिम विश्लेषण र बीमा, व्यक्तिगत बजेट निर्माण, वित्तीय सौदाबाजी गर्ने कला, पैसा कमाउने बाटोहरु-स्वरोजगार वा वैतनिक रोजगार, व्यक्तिको सीप र कार्य छनौट गर्ने विधि जस्ता विषयवस्तुमा वित्तीय शिक्षा प्रदान गर्नु पर्दछ ।

सहकारीमा अलग्गै वित्तीय शिक्षा शाखा र अलग्गै कर्मचारी :

सहकारी संस्थाहरुमा सदस्यहरुको सहभागिता दिनानुदिन वृद्धि हुँदै गएको छ । सहकारी र बैंक वित्तीय संस्था बीचको सबै भन्दा फरक पक्ष भने कै सहकारीमा आवद्ध सदस्यहरुलाई सहकारीले कुनै न कुनै माध्ययमबाट विभिन्न किसिमका क्षमता अभिवृद्धिको कृयाकलापहरु गराउनु र आर्थिक गतिविधिमा क्रियाशिल बनाई सम्बृद्ध जीवनयापन गर्ने कलाको हस्तान्तरण गर्नु हो । यसका लागि सदस्यको सहभागिताको आधारमा निरन्तर सहकारी शिक्षा र वित्तीय शिक्षा सञ्चालन गर्नका लागि वित्तीय शिक्षा शाखाको व्यवस्था गरी वित्तीय शिक्षाको क्षेत्रमा मात्र काम गर्ने गरी अलग्गै कर्मचारीको व्यवस्था गर्नु आवश्यक हुँदै गएको छ ।

सहकारी अभियानलाई सफल र सुध्दिठ बनाउनका लागि कुन संस्थामा कति पूँजी छ ? कति सदस्य छन ? कतिवटा र कस्ता भवन छन ? भन्ने दृष्टीकोणबाट राम्रो नराम्रो भन्नु भन्दा सदस्यहरुको जीवन परिवर्तनका लागि सहकारी संस्थाले के कस्ता कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरेको छ ? कतिको जीवन परिवर्तनको सारथी बनेको छ ? भन्ने कुराबाट सफलता मापन गर्नु पर्ने बेला आएको छ । यसका लागि हामी सबैले सोचौं हाम्रो संस्थामा आवद्ध सदस्यहरु मध्ये जति धेरै वित्तीय रुपमा सचेत सदस्य हुन्छन त्यती नै सुरक्षित कारोबार र त्यती नै ठूला कारोबार हुन्छ ।

जय सहकारी ।